

*Тема 2 .
Медицина Середньовіччя (IX-
XVII ст.).*

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Загальні риси та особливості розвитку медицини доби середньовіччя (IX-XV ст.) та епохи Відродження (XV—XVIII ст.).
2. Особливості розвитку медицини в арабських халіфатах.
3. Медицина Київської Русі.

1. Загальні риси та особливості розвитку медицини доби Середньовіччя (IX-XV ст.) та епохи Відродження (XV—XVIII ст.).

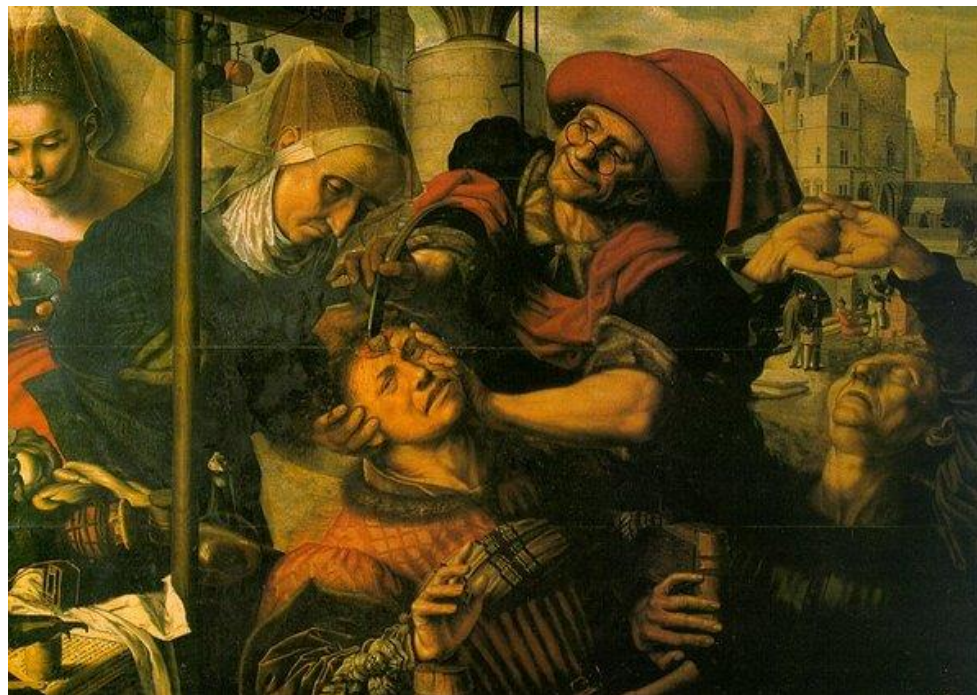
- ▶ Накопичення практичних медичних спостережень продовжувалось і в Середньовіччі. Виникали спеціальні заклади для лікування хворих і поранених, монастирські лікарні для цивільного населення (VII століття). Хрестові походи, які супроводжувалися міграцією населення, сприяли виникненню спустошливих епідемій, зумовили формування в Європі запобіжних заходів — карантину, лепрозоріїв, тощо.
- ▶ В середньовіччі санітарно-епідеміологічний стан характеризувався відсутністю системи каналізації і водопостачання; повною антисанітарією, відсутністю елементарних правил особистої гігієни; високим відсотком дитячої смертності і епідеміями.

- ▶ Попри заборони церкви в 1316 р. виходить «Анатомія» Мондіно (Болонья). В ній описуються деякі патологічні зміни у органах людини і даються вказівки для хірургів. Автор описує ін'єкцію судин. Твір Мондіно впродовж двохсот років був єдиним посібником з анатомії людини у Західної Європи та сприяв пізніших учених Європи до більш глибокого вивчення анатомії.
- ▶ Медицина в епоху середньовіччя ґрунтувалася на принципах схоластики, що відкидала будь-які наукові відкриття і протиставляла віру і науку. Методи лікування базувалися на грубих забобонах, що зводилися до віри в цілющу силу амулетів і талісманів; приписуванні впливу на здоров'я людини розташування зірок; ролі змов і цілющої сили розтертих каменів і мінералів. Основу середньовічної медицини складало вчення церкви про безсмертя душі, святих, що робило не лише неможливим розвиток медицини, але і призводило до масових епідемій, антисанітарії, зростання нервово-психічних захворювань, зниження тривалості і якості життя населення.

- ▶ Хірургами в ранньому Середньовіччі були монахи, адже у них був доступ до кращої на той час медичної літератури- найчастіше написаної арабськими вченими. Але в 1215 році папа римський заборонив чернецтву практикувати медицину. Ченцям довелося вчити селян виконувати не особливо складні операції. До хірургії вдавалися тільки в самих загрозливих ситуаціях - під ніж або смерть. Знеболюючі беладона та сік болиголова могли призвести до смертельного результату. Якщо їм сильно переборщити, то пацієнт міг навіть перестати дихати.
- ▶ **Парацельс**, швейцарський медик, був першим в використанні ефіру, як знеболюючого засобу. Проте, ефір не отримав широкого визнання і використовували його не часто. Знову застосовувати його почали 300 років по тому в Америці. Парацельс також використовував настоянку опію, щоб полегшити біль. Медики Середньовіччя вірили, що більшість людських хвороб - це результат надлишку рідини в тілі. Лікування ж полягало в тому, щоб позбутися від зайвої рідини, відкачавши велику кількість крові з тіла. Для цієї процедури зазвичай використовувалося два методи: гірудотерапія і розтин вени. Ченці в багатьох монастирях часто вдавалися до процедури кровопускання - причому, незалежно від наявності хвороби - для профілактики.

- ▶ Операція з видалення катаракти в Середні століття зазвичай передбачала наявність якого-небудь особливо гострого інструменту, наприклад, ножа або великої голки, яким протикали рогівку і намагалися виштовхати кришталік ока з утвореної капсули вниз до нижньої частини ока. Застій сечі в сечовому міхурі через сифіліс та інші венеричні захворювання були найбільш поширені. Антибіотиків просто не було. Катетер для сечі - це така металева трубка, яку вставляли через сечо випускальний канал в сечовий міхур. Вперше її почали використовувати в середині 1300-х років.

- ▶ **КЛІСТИР** - це середньовічна версія клізми, інструменту для введення рідини в тіло через анус. Клістир виглядає як довга металева трубка з чашоподібною вершиною, через яку лікар заливав лікувальні рідини. Найпопулярнішою рідиною, що заливається клістиром, була тепла вода. Проте, іноді використовувалися і різні міфічні чудодійні ліки, наприклад, приготовані з жовчі голодного кнура або оцту. У 16 і 17 століттях середньовічний клістир замінила більш звична нам клізмова груша. У Франції, таке лікування навіть стало досить модним. Королю Людовику XIV поставили дві тисячі клізм за весь період його правління.

- ▶ Лікування багатьох хвороб в часи середньовіччя часто **включало молитви святим покровителям в надії на божественне втручання**. Ірландський чернець Святий Фіакр був покровителем страждають гемороєм. Через роботу в саду у нього розвинувся геморої, але, одного разу, сидячи на камені, він дивним чином зцілювався. Камінь дожив до сьогоднішніх днів і його відвідують до сих пір всі, що шукають подібного лікування. В середні віки цю хворобу часто називали «Прокляття Св. Фіакра». В особливо важких випадках геморою середньовічні лікарі застосовували припікання розпеченим металом. Інші ж вірили, що вирішити проблему можна, виштовхнувши геморої нігтями. Цей метод лікування запропонував грецький медик Гіппократ.
- ▶ У галузі практичної медицини найважливіші події XVI століття — створення італійським лікарем Джироламо Фракастором вчення про контагіозні (заразні) хвороби) і розробка перших наукових основ хірургії французьким лікарем Амбруазом Паре.

- ▶ Значний крок у розвитку медицини був зроблений **В ЕПОХУ ВІДРОДЖЕННЯ** (XV—XVIII століття). в Україні 1617 року видали трактат «Про теплики у Шклі» львівського автора Еразма Сикста. Андреас Везалій, якого вважають творцем сучасної анатомії, описав будову і функції тіла людини. Англійський лікар Вільям Гарвей створив учення про кровообіг.
- ▶ Одне з найбільших відкриттів у медицині відбулось наприкінці XVIII століття, коли британський лікар Едвард Дженнер здійснив щеплення від натуральної або великої віспи, давши таким чином поштовх до розвитку імунології та вакцинації.
- ▶ У XVI—XVII ст. значного розвитку набули механіка, оптика. Це призвело до винаходу збільшувальних приладів і розвитку мікроскопії. Примітивний мікроскоп сконструював у 1610 р. видатний вчений, механік і астроном **Галілео Галілей**. А голландський купець і шліфувальник лінз Антоні Левенгук (1632—1723) виготовив більш як 200 мікроскопів, які давали збільшення у 270 разів і під якими він уперше спостерігав мікроскопічні організми.

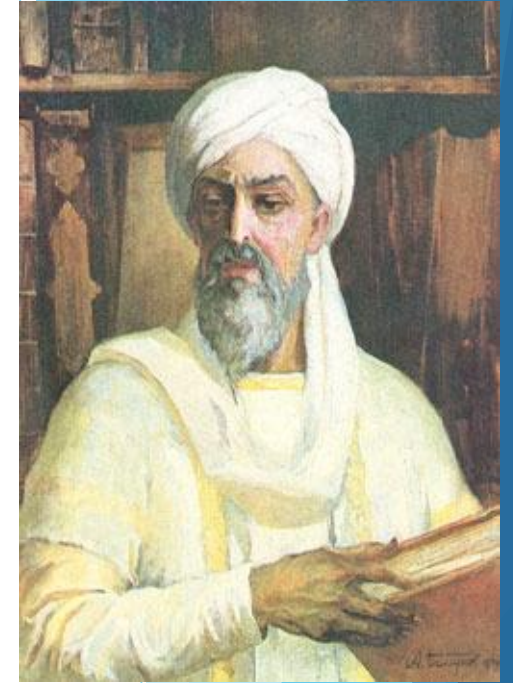
- ▶ Новий погляд на причину інфекційних захворювань виклав у своїх працях італійський лікар і філософ **Джіроламо Фракасторо (1478–1553)**. На його думку, причиною заразних хвороб є невидимі, дрібні начала — контагії, які мають властивість переходити від одного хворого до іншого.
- ▶ В епоху Відродження змінюється ставлення до хірургії. Якщо в середні віки хірургів не приймали в корпорацію лікарів і хірургічним втручанням часто займалися цирульники і навіть банщики, то в епоху ренесансу хірургію починають викладати в університетах і відкривають хірургічні академії.
- ▶ Нову методику лікування вогнепальних ран запропонував французький хірург **Амбруаз Паре (1510–1590)**, який відмовився від заливання ран киплячим маслом і припалюванням. Паре удосконалив техніку ампутації і операції грижі, відновив операцію на заячій губі і трахеотомію, застосовував перев'язку кровоносних судин у рані, запропонував складні ортопедичні винаходи - штучні кінцівки, суглоби з системою зубчастих коліс тощо.

2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДИЦИНИ В АРАБСЬКИХ ХАЛІФАТАХ.

- ▶ Починаючи з VII ст. на історичну арену виходять арабські народи. Протягом майже п'яти століть араби панують у країнах Близького і Середнього Сходу, Північної Африки і на Піренейському півострові. Під їхню владу перейшли майже всі торговельні шляхи між Європою і Азією. Араби зробили значний внесок у розвиток культури і науки, зокрема медицини. Наука зосереджувалась у товариствах освічених (меджліс - уляма) і будинках науки (даріл-фінум).
- ▶ Великих успіхів було досягнуто в галузі медицини. Медицина зосереджувалась в приватних лікарнях і медичних школах при них. Аптека, як медичний заклад, бере свій початок в арабських халіфатах. До найвидатніших представників арабської медицини належать: **Аль-Разі (850-923) і Ібн -Сіна (980-1037).**
- ▶ Аль Разі був засновником Багдадської лікарні і медичної школи. Для будівництва лікарні Аль-Разі пропонував розвішувати м'ясо в різних місцях міста і будувати там, де воно найдовше збережеться. Він рекомендував перевіряти в лікарнях описи хвороб, які не завжди співпадатимуть з описаним, закликав лікарів відкривати нові лікувальні засоби, невідомі раніше.

Абу-Алі-аль Хусейн-ібн Абдуллах-ібн Сіна (Авіценна).

- ▶ Найвидатніший лікар не лише арабського світу, а й всієї епохи середньовіччя - Абу-Алі-аль Хусейн-ібн Абдуллах-ібн Сіна (Авіценна). написав “Канон медицини”, який протягом п’яти століть був основним посібником для майбутніх медиків. Теоретичні постулати Авіценни були такими: людина складається із двох субстанцій - тіла і душі; тіло інертне, смертне, душа активна і безсмертна; медицина має служити людині; це наука про будову людського тіла, необхідна для того, щоб зберігати здоров’я або вертати втрачене.

- ▶ В трактуванні причин захворювань Авіценна розвивав погляди Гіппократа. Основними причинами він вважав шкідливість клімату і місцевості, шкідливість харчування, надмірну працю, конституцію тіла і душевні потрясіння. Для ілюстрації впливу останніх проводив такий дослід: зачиняв у двох клітках по ягняті. Обом давав добру їжу, але біля однієї з кліток прив'язував вовка. Ягня, що мало вовка за сусіда, незважаючи на добру їжу, чахло і здихало.
- ▶ Авіценна вважав, що дія ліків залежить від таких факторів: ясного розуміння, чому саме ці ліки призначаються, стану хворого, доброякісності ліків, правильної дози та місця введення ліків.
- ▶ Авіценна першим поставив діагноз цукрового діабету, відмітивши у хворих підвищений апетит, спрагу, поліурію і солодку сечу, яку пробував на смак. Застосовував уринотерапію. Описав клініку виразки шлунку, сибірської виразки, розробив техніку трахеотомії, літотомії, ектерпації пухлин, кровопускань. Ввів у вжиток червону ртуть і вісмут, запропонував катетер.

- ▶ Для перев'язування ран вживалася вата, для швів нитки з кручених і висушених кишок овець. Він запропонував спеціальний інструмент для усунення сторонніх тіл з дихальних шляхів.
- ▶ У хірургічному розділі виклав опис операцій, серед них трахеостомії, витину каменів, ампутацій, лікування травматичних ушкоджень. Для лікування свіжих ран рекомендується промивати їх вином, накладати шви.
- ▶ Ібн-Сіна вважав, що для збереження здоров'я і взагалі для успіху лікування велике значення мають душевний спокій і рівновага. Це він доводив, зокрема, своїм класичним експериментом з двома баранами.
- ▶ Щодо походження психічних захворювань Ібн-Сіна не поділяв загально поширеного в той час погляду на них, як на хвороби демонічного походження. Причиною їх він вважав навколишні умови.

3. МЕДИЦИНА КИЇВСЬКОЇ РУСІ.

- ▶ Після хрещення Русі (988р.) було використано й традиції монастирської медицини Візантії. Доглядали й лікували хворих у першому монастирі Русі Києво-Печерській лаврі. У Русі-Україні поряд з монастирською медициною продовжила розвиток народна медицина. Відомо, що одну з перших праць з медицини написала дочка київського князя Мстислава і онука Володимира Євпраксія. У XI—XII столітті в Переяславі та Києві, у XIII столітті у Львові створили лікарні. Лікарською справою в Україні здавна займалися лікарі-емпірики («ліковці»), аптекарі («зелійники»), костоправи, цирульники.
- ▶ Лікарів на Русі називали «**ліковцями**» або «**гойцями**» (від слова «гоїти»). Вони вели свою практику у всіх великих містах. Давньоруські лікарі спеціалізувалися в різних захворюваннях: були ті, хто зцілював шкірні та заразні недуги, були лічці, що займалися психічними розладами, існували акушери (зазвичай це були жінки-повитухи), люди які спеціалізувались в ортопедії, масажі, лікуванні виразок, але найбільшого значення надавалось хірургічній справі. Хірурги, котрих називали «різальниками», були вкрай необхідні через часті воєнні конфлікти і необхідності лікування ран та ампутацій.

Медицина та лікування в Київській Русі склалися з 3 основних напрямків:

1. Народна медицина;

2. Лікарська практика при монастирях;

3. Світські лікарі.

- ▶ Народна медицина походила ще з племенних часів. Вона базувалась на віруваннях, що хвороби викликані злими духами Горем та Лихом або зумисними наговорами - «порчами», а язичницькі боги та сили природи через спеціально навчену людину могли зцілити хворого. Таким чином, психосоматичне лікування заговорами та ритуалами йшло на рівні з медикаментозним. У якості медикаментів використовувалися відвари, настої, чаї, мазі з різних рослин. Лікарські засоби виготовляли з подорожника, кропиви, листя та соку берези, полину, часнику, цибулі, хрону. Також використовувалися продукти тваринного походження - кобиляче молоко, мед, печінка тріски, та мінеральні речовини. Посередниками між світом духів та людьми, покликаними зціляти від хвороб були, цілителі, відуни, волхви та інші знахарі. Знання з народної медицини передавалися з покоління до покоління.
- ▶ Монастирська медицина стала наслідком становлення християнства, яке крім віри в єдиного бога включало заклик до допомоги ближньому і порятунку безсмертної душі. За середньовічними християнськими віруваннями, хвороба була наслідком якоїсь провини перед богом, тому для видужання потрібно було лікувати не тільки тіло, але й душу. Провідниками у такому зціленні ставали лікарі-священнослужителі, зокрема, ченці.
- ▶ При монастирях існували лікарняні палати - «богадільні», келії, палати, куди стікалися хворі з усіх кінців країни, а також створювались бібліотеки, котрі крім всього іншого мали книжки з медицини. Першу лікарню при монастирі заснував ігумен Феодосій у 1070 р., вона знаходилась при Києво-Печерській Лаврі.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Для розвитку медицини мали значення деякі особливості:

- по-перше, у Візантії виникають перші християнські монастирі, а при них лікарні і медичні школи (IV ст.);
- по-друге, торгові каравани, натовпи прочан і походи хрестоносців до гробу Господнього сприяли поширенню інфекцій і виникненню епідемій.

Дякую за увагу!

Bingee